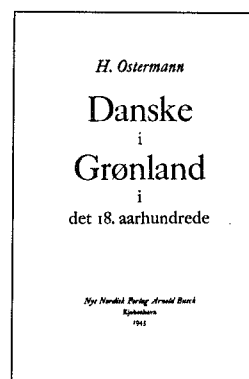

»Danskere i Grønland« – i det 18. århundrede

Af H. Ostermann

ved Finn Pedersen

Med Hans Egedes ankomst til Grønland i 1721 var en kolonisering af Grønland igangsat. En kolonisering, som kom til at ændre den oprindelige befolknings livsform og tankegang ganske betydeligt. En lang række danske missionærer, købmænd, kirurger og håndværkere trodsede landets hårde vilkår og forsøgte at gøre landet til et »kristent« økonomisk rentabelt handelsområde.

Kolonier blev oprettet og nedlagt igen, fordi de var økonomisk urentable, for så senere at blive genoprettet i håb om ukendte muligheder.

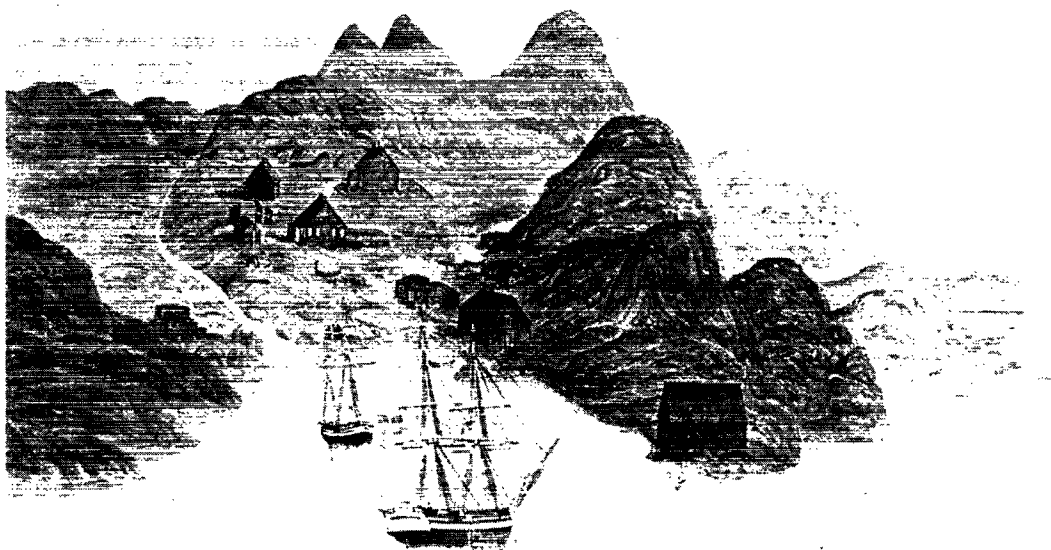
I bogen »Danskere i Grønland« – i det 18. århundrede, skrevet af historikeren H. Ostermann, udgivet i 1945 på Nyt Nordisk Forlag, kan på 400 sider læses en omfattende beskrivelse af 111 personer, som i 1700-tallet markerede sig særligt i bestræbelserne på at gøre den oprindelige befolkning kristne og landet til en god forretning for Danmark. Alle navnene er suppleret med fødselsdata, dødsdata, uddannelsesdata, familierelationer, ægteskaber, personlige temperamenter, opnåede aktiviteter og resulta-

ter eller mangel på samme samt mange andre underbyggende data.

I bogen er der desuden en kortfattet beskrivelse af 43 andre navne, som har haft markeret betydning, ligesom der er indflettet mere end 500 andre personer med familiære eller uddannelsesmæssige relationer til de barske kolonister. Derimod er der ikke mange oplysninger om den indfødte befolkning, hvilket så heller ikke har været bogens hensigt.

Barske kolonister er måske et mildt udtryk. Gennem bogens indhold, som uden tvivl er baseret på en grundig historisk efterforskning, får læseren en

Finn Pedersen er født i Odense i 1935. Tog efter 13 år i erhvervslivet og et ophold på Thule Air Base lærereksamen ved Nr. Nissum Seminarium i 1967. Samme år ansat ved Det Grønlandske Skolevæsen med placering som skoleleder i Claus-havn/Ulmanaq; 1972 som lærer i Ilulissat/Jakobshavn; 1975 som skoleleder i Qeqertarsuaat-siaat/Fiskenæsset; 1977 som viceskoleinspektør i Uummannaq. Oprettede i perioden 1984-88 et kommunalt museum i Uummannaq og ansat som leder af museet 1988-90. Fra sept. 1990 ansat ved Det Grønlandske Hus i Odense som kultur- og informationsmedarbejder.

Frederikshåb 1835. Ill. fra »Danske i Grønland«.

fantastisk indsigt i, hvilke strabadser det indebar at være dansk i Grønland i 1700-tallet. Det var absolut ingen dans på roser. Fattigdom, sygdom, hårdt arbejde og et liv i nød, ensomhed og armod, ja ofte med døden til følge, var de hårde betingelser, som mødte de embedsmænd, der blev sendt til Grønland.

Det barske klima, kombineret med dårlige boliger, proviantmangel og måske en begrænset helbredsmæssig tilstand, nedbrød mange af de danske, der tog til Grønland. Specielt ramte sygdommen »skørbug« en stor del af de udsendte. Der var langt mellem personer med lægelige kundskaber, hvilket heller ikke havde været til nogen nytte ved skørbug, som jo var en følge af mangel på varieret kost, specielt en mangel på C-vitaminer.

Mange af de personer, som blev ramt af skørbug, der giver en kraftig svækkelse af den syge, klarede sig gennem vinteren på mirakuløs måde og kunne så forlade landet den efterfølgende sommer med eller uden tilladelse fra ansættelsesmyndighederne. Men der var også mange, som ikke nåede tilbage til Danmark.

Eksempelvis ansøgte missionær Thomas Viborg i 1781 om tilladelse til hjemrejse, fordi han i flere år havde været ramt af skørbug. Han fik afslag og døde i Grønland i februar 1783.

Det forventedes af de ugifte udsendte, at de skulle forblive i landet i 6 år, og at de gifte skulle være der i 10 år. Dertil kom, at en ansøgning om hjemrejse ofte skulle forelægges et år forud på grund

af de få skibsforbindelser, der forbandt Grønland og Danmark.

Ud over selvsagt afsavn fra familien i Danmark blev de udsendte ofte ramt af store familiære afsavn fra deres nærmeste familier som koner og børn. Eksempelvis rejste missionær Andreas Ginge i 1787 til Danmark for at ordne nogle chikanerisager mellem ham og en særdeles stridbar inspektør i Godthåb. Ginge efterlod sin hustru i Grønland og genså hende først i 1788. Allerede i 1791 var de igen adskilte, idet Andreas Ginges hustru rejste hjem på grund af svigtende helbred. Hun nåede kun til Bergen i Norge det år. Først i 1792 mødtes Andreas Ginge og hans hustru igen i København.

Generelt var boligforholdene meget ringe. Om proviantforvalter Johan Sechmann Fleischer berettes blandt andet

om hans boligforhold i 1726 følgende: Alle de nyankomne måtte leve i telte til langt hen på efteråret. Det varede så længe, inden husene kom under tag og blev beboelige, at marken var snedækket, og teltene, hvori de boede, var »nedsneede«. Og da de så omsider kunne flytte i hus, var der ikke brændsel nok til at få de nybyggede og fugtige husrum tørret.

Et andet eksempel var missionær Niels Hveysells boligforhold i 1787. Det berettes: Hveysell havde en elendig bolig i Sukkertoppen, hvilket nedbrød hans helbred, hvorfor han ansøgte kollegiet om at måtte nøjes med at blive 6 år deroppe, hvilket dog ikke kunne tillades, da gifte missionærer skulle være 10 år i landet. – Han havde kun et eneste lille værelse at bo i med kone og børn, og kunne ikke engang få et pulterkammer

Kolonien Ritenbenk i det 18. århundrede. Ill. fra »Danske i Grønland«.

Hvalfangst- og handelslogen Arveprinsens Ejland. Ill. fra »Danske i Grønland«.

eller skur at stille sine proviantkasser hen i.

Ofte boede missionærerne i samme hus, som købmanden, assistenten og mandskabet. Det må virkelig have stillet uoverskuelige krav til omgængelighed. Beretningerne fortæller da også om mange stridigheder og magtkampe, som kunne overgå til direkte had og nedbrydning af ethvert samarbejde. Således fortælles for eksempel om købmand Frederik Kragstedt, at han i Sukkertoppen i 1788 »ikke kom godt ud af det med kolonimandskabet, som ovenikøbet engang overfaldt ham på *åben mark* til stor forargelse for grønlænderne«.

Nød og elendighed kombineret med dårlige boligforhold og magtkampe samt underlagt en utrolig nedværdigende ansættelsesmyndigheds manglende interesse for den menneskelige faktor i

koloniseringen, har krævet en nærmest uopnåelig fysik af de udsendte danskere i 1700-tallet. Mange bukkede da også under i Grønland og nåede aldrig tilbage til en mere afslappet fremtid. Mange af de danske, som nåede tilbage til Danmark, var fysisk og psykisk mærkede for resten af livet. Dertil kom, at de ofte kunne gå flere år uden at kunne få stilling i Danmark, og en del af dem var tilmed blevet direkte fattige og gældsatte under opholdet i Grønland. Der er eksempler på, at nogle af danskerne efter et par års arbejdsløshed i Danmark har valgt at tage tilbage til Grønland, blot for at få noget at lave, uanset de ringe forhold, der blev budt på.

Ansættelsesmyndighederne så helst, at de udsendte var ugifte før udsendelsen til Grønland. Derfor blev mange af missionærerne og handelsfolkene da

også først gift i slutningen af deres 30-års alder.

Men en del af de ugifte unge mænd fandt sig en indfødt kæreste, som de ønskede at blive gift med. Det var imidlertid ilde set af de ansættende myndigheder samt af mange af missionærerne. Var den udvalgte grønlander ikke døbt, så ville missionærerne heller ikke vie parret, hvilket så bevirkede, at de måtte leve i »parforhold«, som absolut ikke var vel set på den tid. Mange af de udsendte måtte give afkald på rettigheder som fri hjemrejse, stillingsforfremmelse, lønforbedring og meget andet, uanset om de var blevet viet til deres udvalgte »grønlanderinde« med missionærens velsignelse.

Det fortælles om købmand Frederik Kragstedt, at han i 1789 »ansøgte om tilladelse til at gifte sig med en grønlanderinde«. Han fik afslag, og inspektøren afsatte ham fra sin stilling og hjemsendte ham, selv om han blev betegnet som en meget dygtig købmand.

I beretningerne er der noget, der tyder på, at en efterkommer fra et dansk/grønlandsk ægteskab nærmest blev betragtet som nationalløs. Sådanne efterkommere blev betegnet som »blanding« og nedværdigende behandlet som sådan. De stod altid bagest i køen, når der skulle ansættes.

Næsten alle udsendte fik intensivt kursus i grønlandsk, inden de udrejste. Missionærerne ofte i op til 3 år. Undervisning i grønlandsk i Danmark var blevet muligt, efter at Hans Egede selv tilegne-

de sig det grønlandske sprog og senere gjorde store anstrengelser for at uddanne tilkommende danskere i sproget, ligesom han også tilstræbte, at så mange grønlandere som muligt fik lært det danske sprog.

Ikke alle de udsendte blev dog lige dygtige til sproget grønlandsk. Viceprovsten i Sydgrønland, Thorhallesen, siger i 1768 om missionær Hans Jæger, at han »var kommet temmelig godt efter sproget, især hvad grammatikken angår«. Om præst Berthel Larsen berettes der i 1739, at han »blev meget hurtigt sprogdygtig og fik det vidnesbyrd af grønlanderne, at han var den eneste, der rigtig kunne forstå, når han talte med dem eller holdt morgen- og aftenandagt med menigheden«.

Ved koloniseringen var der 2 hovedtemaer, som havde lige meget bevågenhed, nemlig missionering og udvikling af handel. I langt de fleste tilfælde gik disse to forhold meget fint op i en enhed, idet handelsfolkene for det meste var religiøse og derfor havde et udmærket forhold til de opsendte missionærer og præster. Desværre er der ikke berettet meget om, hvordan den indfødte befolknings syn på disse brave danskere har været. Utroligt, at en lille »håndfuld« fremmede har kunnet udøve så meget magt og overtalenhed, at et helt samfunds befolkning kunne ændres i både religiøs tankegang og daglig livsstil. Det har sikkert ikke altid været særligt rart for den oprindelige befolkning.